

Muutosvoimaisen tutkimuksen pohdintaa pohjoisella konferenssimatkalla

Pohjoismainen 27. matkailututkimuksen symposium, 24.-26.9.2018, Alta, Norja

Outi Kulusjärvi, Oulun yliopisto, Maantieteen tutkimusyksikkö, matkailumaantiede

Matkailututkijoiden moninaiset matkareitit suuntautuivat syyskuun lopulla Pohjois-Norjan Altaan, jossa kokoonnuimme jokavuotiseen pohjoismaiseen matkailututkimuksen symposiumiin. Kun kahden autokyydin reitit sattumalta kohtasivat taukopaikalla, eri paikkakuntien kuuluisia vaihtaessa selvisi, että konferenssi oli houkutellut laajan joukon osallistujia Suomesta pohjoisesta sijainnistaan huolimatta – tai ehkä myös sen takia. Symposiumin avajaisissa Norjan Arktisen yliopiston Altan kampuksella kävi ilmi, että perille oli päästy sekä Suomesta että ympäri Eurooppaa ja kauempaakin. Osallistujia oli paikalla lähes 200.

Symposiumin teemana oli *Tourism Implications and Dilemmas*. Matkailun seurauksia ja kehittämistyössä kohdattavia vaikeita valintoja onkin syytä tutkia viimeistään nyt, kun esimerkiksi paikallisten asukkaiden kielteisiä kokemuksia ja matkailun ilmastovaikutuksia koskeva uutisointi on nostanut matkailun vaikutukset myös julkiseen keskusteluun. Symposiumin keynote-puhujiksi oli kutsuttu Bryan Grimwood (Waterloon yliopisto), Carina Ren (Aalborgin yliopisto) ja Britt Kramvig (Norjan arktinen yliopisto). Kaikki kolme käsitelivät tai sivusivat esityksissään matkailun moninaisia vaikutuksia ja roolia paikallisyhteisöjen arkipäivässä ja etsivät reittejä kohti vastuullisempaa matkailutoimijuutta. Esityksissä painottuivatkin kriittiset kulttuuritutkimukselliset tutkimusotteet.

Kriittistä etäisyyttä vai läheisyyttä?

Carina Ren avasi konferenssin puheellaan, jossa matkailu kuvattiin epäselvästi rajautuvana ja monimutkaisena ilmiönä: matkailu ei ole ainoastaan taloutta vaan myös sosiaalista ja kulttuurista, sillä se kietoutuu ihmisten arkeen. Käyttämänsä relationaalisen ja materiaalis-semioottisen lähestymistavan avulla Ren esitti, että matkailuun liittyvät ongelmatkaan eivät ole yksiselitteisiä eivätkä vain tiettyjen matkailutoimijoiden aiheuttamia. Tutkijan ei tulisi etsiä yksinkertaisia, nopeita ratkaisuja vaan pyrkiä ensisijaisesti kohtaamaan matkailun ongelmat niin kuin ne näyt-

täytyvät arkitodellisuudessa. Tämä tarkoittaa Renin mukaan sitä, että tutkijan tulisi kohdata matkailun kompleksisuus ja haasteet ”kriittisen läheisyyden” kautta: työskentelemällä yhdessä matkailuverkoston eri toimijoiden rinnalla tutkija ”oppii ongelman kanssa”. Renin näkökulma poikkeaa yleisemmästä näkemyksestä, jonka mukaan kriittisen tutkijan tulee tarkastella tilannetta analyttisen etäisyyden päästä. Renin mukaan tällainen asetelma perustuu illuusioon tutkijan ja tutkittavan ilmiön irrallisuudesta. Tutkimuksen päämääränä tulisi olla moralisoinnin sijaan se, että eri toimijat hyväksyvät välillään olevan kitkan ja voivat näin elää sopuisasti.

Bryan Grimwood tarkasteli puheessaan matkailun ongelmallisuutta alkuperäiskansojen alueilla. Toisin kuin Ren, Grimwood lähestyi aihetta rakenteellisen kritiikin näkökulmasta. Grimwood käytti esimerkkinä Kanadan arktisia alueita, joilla matkailukehittäminen perustuu alkuperäiskansojen ja uudisasukkaiden väliseen kolonialistiseen suhteeseen ja myös osallistuu sen uusintamiseen. Kolonialismi ei siis tarkoita vain tiettyä mennyttä aikakautta, vaan se on yhä olemassa oleva rakenne. Grimwood korosti sitä, että matkailu voi olla vastuullista vain, jos nämä valtahierarkiat tunnustetaan elinkeinon piirissä. Rakennetason kritiikistään huolimatta Grimwood totesi, että tarvittavaa muutosta voidaan edistää myös matkailun arkipäivässä. Valtasuhde ei ole koskaan totaalinen. Marginalisoidut eivät ole pelkästään uhreja vaan heilläkin säilyy toimijuutta ja toiminnan mahdollisuuksia, joita paikallislähtöinen osallistava tutkimus voi osaltaan vahvistaa. Parhaimmillaan matkailu voisi horjuttaa vallitsevia diskursseja ja vahvistaa toisenlaisia kertomuksia alkuperäiskansoista ja niihin kuuluvien toimijuudesta. Grimwood kertoi tekemästään tutkimuksesta, jossa alkuperäiskansojen dekolonisaatiota edistettiin narratiivisella metodilla. Yksittäisistä alkuperäiskansan edustajien tarinoista koottiin yhteen alkuperäisyhteisön kertomus. Näin menetellen myös alkuperäiskansaan kuulumattomat matkailutoimijat voivat tulla tietoisiksi edustamansa valtion kolonialistisesta roolista, poiketa totutuista elinkeinokehittämiseen keskittyvistä diskursseista ja synnyttää uusia puhetapoja uudisasukkaiden vastuusta arktisilla alueilla. Tällainen tutkimus raivaa tilaa alkuperäiskansan edustajien omalle toiminnalle arktisessa matkailussa.

Sekä Ren että Grimwood toivat puheenvuoroissaan esille yhteisöjen kanssa tehtävän tutkimustyön merkityksen tuottaessa matkailun uusia tulevaisuuksia. Molemmat olivat sitä mieltä, että empiriasta irrallinen analyysi voi jäädä arkitodellisuudelle vieraaksi, mikä ei edistä matkailun muutosta. Molempien mukaan muutos edellyttää myös tietämisen rajallisuuden hyväksymistä. Grimwood muistutti, että tutkijallakaan ei voi olla hallussaan yhtä ainoaa oikeaa, valistusajan ideaalin mukaista vastausta matkailun ongelmiin. Ehkäpä juuri jaettu voimattomuuden kokemus voisi luoda ymmärrystä eriävien näkemysten välille?

Renin ja Grimwoodin näkemyksissä oli myös eroja. Toisin kuin Ren, Grimwood piti tärkeänä sitä, että tutkija ei ole tasavertainen toimija matkailun verkostoissa. Tutkijan tulee toimia etäisyyden päästä ja antaa paikallistason toimijoille mahdollisuus luoda sellaista matkailua kuin he itse haluavat. Kysymystä tutkijan ja tutkittavan suhteesta osallistavassa ja muutosvoimaisessa tutkimuksessa pohdittiin myös keynote-puheiden jälkeisessä keskustelussa. Esitetyt kommentit antoivat pohjaa myös myöhempiin konferenssissa käytyihin keskusteluihin.

Huomio matkailun moninaisuuteen

Avauspuheenvuorojen jälkeen symposiumin ohjelmassa oli suuri joukko sessioita ja esityksiä, jotka edustivat eri tutkimussuuntia. Oma mielenkiintoni suuntautui pääasiassa kriittiseen näkökulmaan, minkä takia monet muut tärkeät näkökulmat jäivät vähemmälle huomiolle. Sessioita oli yhteensä 31, ja niihin sisältyneitä kriittisen tutkimuksen teemoja olivat muun muassa yhteiskehittämisen metodologiat, jaetun tiedon rakentaminen matkailun kehittämisessä, matkailun kestävä kasvu, degrowth-näkökulma sekä matkailun kohdealueiden muutos ja hallinta.

Tutkijaidentiteettini kahtiajakoisuus konkretisoitui tilallisina ja aikataulullisina haasteina kulkiessani sessioista toiseen: halusin oppia uutta sekä kulttuurintutkimuksen toiveikkaista, toiminnallisista ja paikalliseen arkeen liittyvistä näkökulmista että talouskasvun kritiikkiin keskittyvistä yhteiskuntateoreettisista tutkimuksista. Degrowth-teemaisessa sessiossa käsiteltiin molempia lähestymistapoja. Jundan Zhang ehdotti, että matkailutalouden muuttamiseksi mallia voitaisiin ottaa syrjäisten alueiden matkailuyrittäjyydestä, jota ohjaavat usein luontoarvot ja elämäntapa eikä niinkään talouskasvun päämäärä. Vastaavasti Erika Andersson Cederholm puhui ”monitulkintaisesta työstä” matkailussa viitaten siihen, että raja talouden ja sosiaalisen välillä on elämäntaparytityydessä häilyvä. C. Michael Hallin suorasanainen puheenvuoro puolestaan tähtäsi rakenteellisen epäkohdan näyttämiseen: puhe kestävydestä tai vihreästä taloudesta ei auta, jos samalla pidetään kiinni kasvun ideaalista.

Ensimmäisen konferenssipäivän eväin sekä tunnelmallisen illallisen voimin jatkettiin uuteen päivään. Vietin sen matkailukohteiden muutosta käsittelevässä sessiossa. Esityksissä tulivat näkyväksi ne moninaiset toimijat ja heidän näkökulmansa, jotka yhtäaikaaisesti osallistuvat kohteiden kehittämiseen ja muutokseen. Keskusteluissa kannatettiin sitä, että matkailun epäkohtia esiin tuovien toimijoiden näkemykset tulisi huomioida alusta alkaen eikä vasta sitten, kun kohteessa havaitaan liikamatkailua. Keynote-puheita muistellen pohdin seuraavaa: mikäli katsotaan, että vaikuttavan matkailututkimuksen tulee toimia yhdessä paikallisten toimijoiden kanssa ja heidän arkikokemustaan ymmärtäen, miten tutkijan tulisi valita se paikallisten toimijoiden ryhmä, jonka toimiiin hän suhtautuu empaattisesti, läheisesti ja hyväksyen? Jos tutkija pyrkii huomioimaan matkailun arkipäivän moninaiset näkökulmat, hän joutuu aina tekemään valintoja riippumatta siitä, pyrkiikö hän edistämään matkailun muutosta läheisen vai etäisen kritiikin voimin.

Kotiin viemisiä

Monelle jokavuotiseksi traditioksi muodostunut pohjoismainen symposium tarjosi kattavan näkymän tämänhetkiseen matkailututkimukseen. Jäin kuitenkin miettimään sitä, miten toisistaan erillään matkailututkimuksen moninaiset kriittiset näkökulmat toimivat. Oma kokemukseni luentosalien vaihtamisesta kesken sessioiden herätti toiveen näiden näkökulmien yhdistämisestä – eikä pelkästään samassa konferenssissa vaan myös tutkimusasetelmissä. Kriittinen tiede voi edellyttää juuri erontekoa, mutta ajattelisin, että näkökulmat voisivat myös tukea toisiaan ja samalla muutoksen toteutumista. Kulttuurintutkimuksen perinnettä noudattava tutkimus tarjoaa oleellista matkailun arkeen pohjautuvaa teoreettista ja metodologista tietoa.

Yhteiskuntakriittinen tutkimus puolestaan antaa arvokkaan näkökulman muutokseen nykytilanteen ulkopuolelta – havaiten sellaisia reittejä muutokseen, joita tällä hetkellä ei nähdä vaikkapa matkakohteiden paikallisyhteisöissä. Olisiko mahdollista tehdä kriittistä tutkimusta, joka ymmärtäisi matkailutoimijoiden moninaisia näkökulmia mutta ei ottaisi niitä ainoina vaihtoehtoina vaan pyrki tarvittaessa haastamaan niitä? Tällaisten yhtymäkohtien kautta olisi ehkä mahdollista vahvistaa tutkimuksen vaikuttavuutta.

Paluumatkalle Altasta lähdettiin arkisesti, ilman syvällisiä pohdintoja. Auton takapenkillä oli hiljaista, mutta onneksi yksi meistä matkailijoista näytti pysyvän virkeänä ajaessaan lumisateessa pitkin mutkaisia teitä. Ensi vuonna voimmekin suunnata kohti Tanskan Roskildea, jossa pohjoismainen symposium järjestetään seuraavan kerran.